

Gustav Radbruch: „ФИЛОЗОФИЈА ПРАВА“, Нолит, Београд, 1980. Стр. 293. (Gustav Radbruch: „Rechtsphilosophie“. Achte Auflage, Stuttgart, F.K. Koehler Verlag 1973). Предговор др Стеван Врачар, превод Душица Гутеша.

Немачки правни писац Густав Радбрух присутан је већ деценијама у европској научној мисли, у којој су признати његови теоријски ставови и допринос теоретичара, научника и универзитетског професора. Овај писац припада генерацији правника која се оформила на прелазу из 19. у 20. век, на богатом наслеђу правно-филозофских праваца који су настајали и смењивали се у Немачкој. На оформљење његових теоријских поставки имали су утицај и два светска рата, криза и пад Немачке у којој је нацизам уклањао и онемогућавао делатност критичним мислиоцима какав је био и Радбрух. Управо он је био први професор универзитета коме су нацисти 1933. године забранили да обавља наставнички позив. Укупан број Радбрухових радова није тако велики као код неких других писаца, али његов допринос теорији државе и права сврстава га у ред значајних теоретичара. Упркос овој чињеници, Радбрух није довољно познат ширем кругу наших читалаца, нити је систематски превођен. Потврда за то је што његово капитално дело добијамо тек сад.

Радбрух је у својим делима разматрао основна питања правне теорије: однос државе и права, проблем јавног права, социјалну садржину и значај права, посебно се бавио историјом кривичног права. Своје најзначајније дело, „Филозофију права“, штампао је 1932. године. Ово дело није великог обима, али на садржајан начин разматра предмет, значај, улогу и место филозофије права у систему права и у друштвеној пракси. Аутор је дао систематско дело, које се састоји од општег и посебног дела. У општем делу утврђује улогу и место права, затим основне правце филозофије права, однос права и друштвених норми (морала и обичаја), основне принципе логике правне науке. Посебни део посвећен је разматрању појединих правних института и њиховој улози са аспекта филозофије права.

Радбрухов однос према предмету и циљу изучавања филозофије права је критички; већ у кратком уводу он истиче

свој став: „радије би студенте упознао са оним *како* него *шта* у филозофији права, мање би желео да их веже за резултате, а више да их упути у правно-филозофско мишљење”. Дело које је писано као уџбеник, по својој систематици и основној замисли треба да задовољи основни педагошки захтев. Својом књигом Радбрux је постигао даљи циљ: показао је да систематски изложена материја филозофије права чини основу и систем вредности правне науке, постицај пракси и допринос изградњи и даљем развоју правни и друштвене културе.

У првом, општем делу, који се састоји од петнаест одељака, Радбрux је најпре утврдио основни проблем: поставио је предмет (појам филозофије права) и утврдио свој однос према праву. Он право сматра за вредност, и као таквог разматра са свих аспеката — као предмет праксе, теорије и правног система. Писац је поставио питање смисла и циља права, који види у три основне вредности: одржању поретка, законитости и правичности. Циљ и сврха права није нека апстрактна карактеристика која постоји за себе, већ карактеристика историјских друштвених промена чији је израз и саставни део право. Циљ и сврха права постоје уколико се поставља питање сврхе друштвених промена и њихових носилаца, и тек овим питањима филозофија права добила је своју историјску садржину и смисао.

Радбрux је поставио питање односа права и стварности, при чему је оценио допринос свих новијих система филозофије права, укључујући и марксистичког, разматрању овог сложеног питања. Он поставља питање сврхе и циља постојања права, како у односу на појединца као правног субјекта — грађанина или органа власти, тако и на друштвену праксу. Циљ филозофије права је да утврди у којој мери право може да буде примењено у пракси, какав однос постоји између основне замисли ствараоца права и њеног живота у пракси, као и у повратном смислу, како право утиче на своје творце и тумаче. Ако је право друштвена вредност, и то не апстрактна вредност, већ вредност настала у историјским друштвеним процесима, онда и само право заснива одређену хијерархију вредности: право има циљ (сврховитост), као највиши циљ има привачност; она је највиши циљ и домет права. Ову идеју писац је развио у својој књизи и показао, како на опште-теоријском плану, тако и на појединим посебним питањима да је правичност основна идеја правне филозофије и науке, и историјска садржина развоја друштва и промене правних система. Дијалектички однос између права и правичности често је веома сложен и испреплетан, што је Радбрux назвао односом „престабилисане хармоније”. Из ове дијалектике настао је, према Радбруховом схватању, методски дуализам и релативизам:” За методско сазнање, дакле,

важи да се нормативни ставови могу само дедуктивно изводити из других нормативних ставова, а не индуктивно заснивати на чињеницама о бићу” (стр. 19).

Филозофија права за Радбруха није само систем сазнања и идеја; она је покретач друштвених промена, и као таквој јој припада значајно место у друштвеној пракси; „Не воде идеје борбу интереса још једном у облицима као Валкире над бојиштем, оне, напротив, као хомеровски богови силазе на бојно поље и боре се, будући да су и оне саме творевине силе, раме уз раме са осталим силама. Ако је правна филозофија с једне стране политичка страначка борба, транспонована у сферу духа, онда се с друге стране политичка страначка борба појављује као величанствена правнофилозофска расправа. Све крупне политичке промене припремала је или пратила правна филозофија. На почетку је била правна филозофија, на крају револуција” (стр. 20).

Радбрух је изнео своје схватање задатка правног филозофа: он треба да реконструише систем вредности, да утврди један релативно хомоген скуп вредности које су међусобно усклађене, и на тај начин олакша задатак правног практичара, у првом реду судије и других тумача права. Овако радикално схваћен појам и улога филозофије права не односи се само на њен предмет, већ на правну праксу. Густав Радбрух није развио сопствену теорију, али је својим критичким ставовима потврдио да је противник конзервативног опредељења школе природног права. Прави циљ и смисао филозофије права он је видео у развоју, у могућности промена и настојању на друштвеним променама којима може да допринесе правни филозоф посебним инструментима и могућностима које му даје филозофија права. Иако није поставио своју филозофију права, Радбрух се определио за јасно дефинисане правне циљеве и вредности: право мора бити умно, у Кантовом смислу, да би задовољило циљ законодавца и потребе друштва. Радбрух је имао у виду дикрепанцу која може да настане између правне државе и права. Злоупотребе права морају да буду ограничаване, ако не спречене, деловањем права не само као регулативног инструмента, већ као културног чиниоца у успостављању правних вредности и развијању правне свести грађана. Право не постоји као скуп датих норми, већ настаје у процесу сталног преиспитивања у пракси.

Радбрух анализира однос између умног и правичног, који нису синоними, нити у пракси морају бити усклађени; могуће је и постојање сукоба између њих, што је Радбрух поставио као једну од могућности развоја и стварања потпунијег система права. Јер правда је празна категорија, којој се у одређеном

систему и пракси може давати различити садржај, а апстрактни правни приступ, који индивидуу узима у обзир само у њеном најапстрактнијем својству, захтева одређене моралне критеријуме и квалитете у примени права: „Правно осећање, дакле, захтева хитар дух, који је у стању да се промени из нечег посебног у нешто опште и из тог општег опет у нешто посебно. Борца за право карактерише једна својеврсна мешавина интелектуализма — који је једини у стању да нешто што је појединачно уздигне на степен општости и да тако доноси суд о његовој праведности, и страсти — која је једина у стању да апстрактну идеју правде опет испуни делотворним пламом индивидуалног живота” (стр. 134).

У свим теоријским питањима и у практичној примени права, Радбрух поставља једну основну идеју, идеју правичности која као нит повезује цео правни систем са свим његовим институтима у целини. Правичност као вредност садржана је у суштини правног система, омогућујући не само постављање вредносних правних норми, већ и њихово конституисање као принцип изграђивања друштвеног живота. Радбрух поставља филозофију права у средиште динамике друштвених промена. У тим променама он види могућност провере основних правних принципа и начела, њихову примену и утицај на промену друштвених односа.

„Филозофија права” Густава Радбруха је дело које има вишеструк значај, а утицај на даљи развој мисли у овој области превазилази време и актуелне друштвене односе када је ово дело настало. У ужем смислу, Радбрухова студија даје допринос теоријској правној мисли синтетичким приступом и идејом о праву као резултату сукоба интереса и идеја, што је прогресивно схватање и подстицај за даље развијање посебних дисциплина. Ово дело обогаћује не само теоријска сазнања, већ омогућује компаративизам на једном подручју које тражи висок живи методолошко-теоријског приступа, као и способности теоријске оцене резултата до којих је наука дошла. Радбрухова књига задовољава све ове критеријуме на високом нивоу. У ширем смислу, „Филозофија права” Густава Радбруха представља допринос као издавачко опредељење у нашој средини. Нова библиотека издавачког предузећа „Нолит”, која обухвата дела из области права и филозофије, треба да омогући приступним многа значајна, а досад непреведена дела страних теоретичара. Дела која су досад штампана, као и она која издавач најављује, показују да класична теоријска литература из ових дисциплина није била довољно преводена и доступна нашим читаоцима. У садржајном предговору др Стеван Врачар истакао

је допринос Густава Радбруха, а превод Душице Гутеше омогућио је да прецизност одређења појмова и образложења још више буду истакнути. Расправе из области филозофије права одређене су својим предметом, писане на доста тежак начин који отежава њихово схватање просечном читаоцу. Радбрухово дело писано је добрим стилем, који задовољава и одређене естетске критеријуме што доприноси његовој научној вредности.

Дубравка Стајић